

KARMEN MEDICA¹

Identitetna pojmovanja – med lokalnim in globalnim

Izveček: Implicitno razumevanje in tudi interpretiranje identitetne uganke vse bolj postaja svojevrstni stranski produkt sodobnih globalizacijskih procesov. Z različnimi interpretacijami slovenskih avtorjev ter novejšimi predstavitvami Bauman-a, Castellsa in Getineta so predstavljene sodobne percepcije tega fenomena. Tradicionalnemu pojmovanju identitete je dodana subjektivna komponenta. Za nacionalno identiteto pa je značilno, da postaja vse bolj hibridna in razpršena, kar pomeni, da terja nove in delno še nepoznane vzorce refleksije. Od subjektivnosti etničnih identitet do vseprisotne rutine nacionalne identitete se v sodobni družbi vse pogosteje pojavlja in vse bolj uveljavlja opcija neidentitete oziroma nepripadanja.

Ključne besede: etnična identiteta, nacionalna identiteta, neidentiteta, nacionalizem, nacionalna država

UDK 323.1:316.32

Perceptions of Identity - Between the Local and the Global

Abstract: An implicit understanding and interpretation of the identity riddle is an increasingly common by-product of the contemporary globalisation processes. The paper outlines the current perceptions of this phenomenon, reaching from diverse interpretations by Slovene authors, to the recent presentations by Baumann, Castells, or Getinet. The traditional notion of identity has acquired an additional subjective component. The national identity, on the other hand, grows hybrid and dispersed, thus requiring new and partly unfamiliar patterns of reflection. Modern society is increasingly characterised by the option of non-identity and non-belonging, from the subjectivity of ethnic identities to the ubiquitous routine of the national identity.

Key words: ethnic identity, national identity, non-identity, nationalism, national state

¹Dr. Karmen Medica je docentka in raziskovalka na Institutum Studiorum Humanitatis, Fakulteti za podiplomski humanistični študij v Ljubljani. E-naslov: karmen.medica@guest.arnes.si.

Pojem identitete je v zadnjih desetletjih prav gotovo eden od najbolj uporabljanih v vseh sferah družbenega življenja: v naslovih različnih tekstov, časopisov, v parlamentarnih debatah, manifestih političnih strank, retoriki vodij etničnih skupin, popularnih medijih, komercialnem marketingu, na znanstvenih konferencah in v študijskih programih. Implicitno razumevanje in tudi interpretiranje identitetne uganke vse bolj postaja svojevrstni *by-product* sodobnih globalizacijskih procesov.

Sama beseda identiteta s svojimi pojmovnimi konotacijami vzbuja pozornost in poraja vprašanja. Obravnavamo jo kot psihološki, sociološki, antropološki, etnološki, vsekakor tudi umetniški, predvsem pa literarni pojem. V družboslovni literaturi in leksikonih, slovarjih in enciklopedijah najdemo njen tako filozofsko-epistemološki kakor tudi sociološko-antropološki pomen.

Južnič razlaga identiteto kot "občutenje in sidrišče človekovega obstajanja, pripadanja, ukoreninjenosti".² Glede na pomensko razvejenost Južnič loči dve vrsti identitete: osebno (ki se nanaša na posameznika in je sestavljena iz avtoidentifikacije, torej tiste identitete, ki jo posameznik pripiše sam sebi, in identifikacije, ki jo posamezniku določa družba) in skupinsko (ta je lahko toliko heterogena, kolikor je heterogena pripadnost različnih članov neke družbe). Pri opredeljevanju identitete so pomembni tudi njeni pojavni vidiki: individualno-psihološki, antropološki, religiozni, ideološki, družbeni, kulturni, politični itd., iz katerih prav tako izhajajo različne identitete oziroma (po Južniču) pripadnosti. Pogoj za obstoj vseh nadaljnjih identitet človeka pa je njegova telesna identiteta oziroma poistovetenje z lastnim telesom. Zaradi večplastnosti človekovega identificiranja je identiteta neustaljena, mnogokrat se prekriva z drugimi vrstami skupinskih identitet. Ena izmed njih je tudi "premakljiva identiteta", do katere pride zaradi "splošne mobilnosti sodobne razvite družbe".³ V to gibanje je med drugim vključeno tudi spreminjanje položaja posameznika v procesih družbenih sprememb in v procesih njegove fizične mobilnosti, npr. emigriranja. Za emigrante pa je značilno, da ima njihova identiteta v novem okolju toliko opcij, kolikor je razlik (rasnih, etničnih, kulturnih itd.) med njimi in domačini. Tudi ti vidiki so sestavni del skupinske identitete. Družbeno-politične ovire, ki določajo neki prostor, določajo tudi identiteto. Ravno zaradi tega so v migracijskem kontekstu identi-

² Južnič, 1993, 5.

³ Prav tam.

tetne spremembe toliko občutljivejše. Oblikujejo in spreminjajo se s postavitvami meja, ki ločujejo “nas” od “njih”, kar niso “oni”, pa smo “mi”. Od “prehodne” identitete migranta, tujca se praviloma pričakuje ali čimprejšnja integracija ali vrnitev domov. Vedno večja mobilnost prebivalstva, restrikcije v naselitvah in soočanje različnih kulturnih vzorcev dinamizirajo oblikovanje sodobnih identitet tako posameznikov kakor tudi družbenih skupin. Ko se identiteta na neki stopnji izkristalizira, jo “družbena razmerja vzdržujejo, spreminjajo in celo preoblikujejo”.⁴ Velja tudi obratno, identiteta namreč v enakem vrstnem redu vpliva na družbo. Da jo lahko pravilno razumemo, jo je treba vedno umestiti v tisto družbeno realnost, v kateri je. V njej se posameznik poistoveti z družbenimi skupinami, ki jim pripada ali bi jim želel pripadati, sprejme njihove vrednote, svetovni nazor, vzorce obnašanja itd. Na ta način se v procesu socializacije, podružbljanja postopno identificira s svojo družino, lokalno skupnostjo, s širšimi skupnostmi (političnimi, kulturnimi, umetniškimi itd.) z etnijo, s celino (npr. z Evropo), s človeštvom ...

Identiteto lahko osvetli tudi socialna psihologija, ki pri njenem oblikovanju poudarja ravno proces socializacije, zlasti socialne interakcije posameznika z drugimi. Ti mu, kot pravi Nastran Uletova,⁵ držijo ogledalo, v katerem se opazuje. Ravno ta t. i. “efekt ogledalnega jaza”, v katerem posameznik prepozna sam sebe v upoštevanju ali zavračanju mnenj drugih o njem, vpliva na oblikovanje njegove identitete. Z ohranjanjem ravnotežja med osebno in socialno identiteto posameznik pridobi identiteto jaza. Ta se mora v vsakem novem interakcijskem procesu in v spremembah življenjske zgodovine posameznika na novo oblikovati. Ker to oblikovanje ni vedno uspešno, prihaja do “identitetne krize posameznika”, kar vse kaže na izrazito krhkost identitete.

RAZLIČNE KLASIFIKACIJE IDENTITETE

Pluralizacija življenjskih vlog, slogov, načinov življenja v moderni družbi pogosto vodi k fragmentaciji in izgubi identitet. Posameznik je vključen v življenje različnih družbenih skupin, ni pa popolnoma integriran v nobeno. Iz takšne situacije izhaja glavni paradoks identitete v sodobni družbi: možnosti izbire postajajo vse širše, hkrati pa položaj posameznika postaja vse bolj negotov, možnosti kulturne identifikacije vse šibkejše. Družbeni in identitetni multidimenzionalnosti se je

⁴ Berger, Luckmann, 1988, 160.

⁵ Nastran Ule, 2000.

teorija poskusila približati na različne načine. Eden je prav gotovo postavljanje različnih identitet v okviru in poskus njihovega klasificiranja.

Različne vidike identitete je Južnič razporedil na:

- individualno-psihološke (kako posameznik sebe identificira v smislu avto-identifikacije),
- antropološke v smislu čisto človeške opredelitve (pripadnost vrsti *Homo sapiens*),
- socialne (kako dojema svojo družbeno identiteto),
- pravne (glede svojih pravic in zagotovljene, z normami podprte zasidrano-
sti v danem političnem redu ter še kake druge identitete).⁶

Z ameriškega zornega kota Belay meni, da se družbeno življenje reflektira v petih tipih identitet:

- sociološke identitete (*sociological identities*) – religija, družbeni položaj, socialni status, spol;
- profesionalne identitete (*occupational identities*) – služba, aktivnosti ipd.;
- geografske identitete (*geobasic, rather than racial identities*) – Azijci, Afričani, Latinskoameričani ... ;
- nacionalne identitete (*national identities*) – vključuje tudi večkulturne družbe, npr. ZDA;
- etnične identitete (*ethnic identities*).⁷

Poleg “klasičnega” razlikovanja socioloških in profesionalnih identitet je pri ameriških avtorjih nemalokrat poudarek na t. i. *geobasic* oziroma rasnih identitetah, v nasprotju z evropskimi, pri katerih prevladujejo preučevanja etničnih in nacionalnih, vse pogosteje tudi regionalnih identitet.

Castells v svoji knjigi *The Power of Identity* pravi, da je identiteta človekov vir pomenov in izkušenj, proces konstrukcije pomena na osnovi kulturnih atributov. Posameznik, tudi kot član skupine, ima lahko večplastno identiteto, kar pa je lahko vzrok stresa in nasprotij v samoprestavljanju in družbenih dejanjih. Identiteta se ločuje od družbenih vlog in vzorcev vedenja. Vloge so definirane z normami, oblikujejo jih institucije in družbene organizacije. Pomen in vpliv, ki ga ima-

⁶ Južnič, 1989.

⁷ Belay, 1996, 319–345.

jo na ljudi, je odvisen od pogajanj med posamezniki in institucijami/organizacijami. Identiteta pa je vir pomena za posameznika samega in je skonstruirana z individualizacijo. Identitete lahko izvirajo iz dominantne institucije in postanejo identitete le, če jih posameznik internalizira in jim da s tem pomen. Družbenim vlogam človek sam pripisuje vrednost in pomen. Celotna identiteta pa vsebuje pluralizem različnih hkratnih vlog. Vseeno je identiteta močnejši vir pomenov kot družbene vloge, saj vsebuje proces oblikovanja sebstva in individualizacije. Po Castellsu identitete organizirajo pomene, vloge pa funkcije. Pomen je simbolična identifikacija posameznika in je organiziran okoli primarne identitete, ki ima največji pomen, skozi čas in prostor se samoohranja.

Vse identitete so skonstruirane, vprašanje pa je kako, od česa, od koga in zakaj. Identitete so skonstruirane iz množice virov (zgodovina, religija, geografija ...), posamezniki, družbene skupine in družbe pa prevzamejo in preuredijo ta material na način, ki izvira iz družbenih omejitev, kulturnih projektov, ki so ukoreninjeni v družbeni strukturi in v njihovem specifičnem prostoru in času (v njihovem tukaj in zdaj).

Družbena konstrukcija identitete vedno poteka v kontekstu razmerij moči, na osnovi katere Castells izpostavlja naslednje oblike konstrukcije identitete.

Legitimizirana identiteta (*legitimizing identity*) – vpeljejo jo dominantne institucije družbe, da bi razširile in racionalizirale svoj vpliv. Legitimizirana identiteta ustvarja civilno družbo (organizacije in institucije družbe), pa tudi niz družbenih akterjev, ki racionalizirajo identiteto. Tak koncept civilne družbe je vpeljal Gramsci. Pravi, da je civilna družba sestavljena iz serij aparatov, kot so cerkev, združenja, politične stranke, skupnosti vseh vrst ipd., ki po eni strani spodbujajo dinamiko države, po drugi strani pa so globoko usidrane med ljudmi. Ta dvojnost civilne družbe omogoča politične spremembe brez neposrednega nasilja. Spremembe so izvedljive, ko večina prebivalstva sprejme legitimizirano identiteto.

Uporniška identiteta (*resistance identity*) – proizvedejo jo tisti posamezniki, ki izpadejo iz dominantnih okvirov (stigmatizirani, razveljavljeni posamezniki). V sodobni družbi je to najpomembnejši tip gradnje identitete. Konstruira oblike kolektivnega upora proti nevzdržnim pritiskom – ti temeljijo na ustaljenih identitetah. Uporniška identiteta temelji na izločenosti. Gradnja uporniške identitete v terminih dominantne ideologije oziroma institucije preobrne vrednotenje, s tem ko utrdi meje.

Projektna identiteta (*project identity*) – ko družbeni akterji zgradijo novo identiteto, ki redefinira njihov položaj v družbi, na ta način pa želijo transformi-

rati celotno družbeno strukturo. Emancipacija žensk je npr. pomenila spremembe v njihovi identiteti, kar je vplivalo na celotne družine, končno pa tudi na celotno družbo (npr. pojav feminizma). Projektna identiteta proizvaja subjekte, ki so aktivni družbeni akterji. Posamezniki so prisiljeni vsakodnevno izbirati med različnimi možnostmi. Refleksivni način življenja postane osrednji element strukturiranja identitete.

Uporniška in projektna identiteta nasprotujeta prevladujoči logiki sodobne družbe (*network society*) tako z defenzivnimi kakor tudi z ofenzivnimi prizadevanji. Ta so usmerjena v tri temeljne domene nove družbene strukture – prostor, čas in tehnologijo.

Castells poudarja tudi vlogo civilne družbe, ki se krči in spreminja, saj ni več kontinuitete med logiko ustvarjanja moči v globalni mreži ter logiko združb in reprezentacij specifične družbe in kulture. Iskanje smisla se pojavi v rekonstrukciji uporniške identitete okoli identitete skupnosti. Subjekti niso več zgrajeni okoli osnov civilne družbe, ki so v procesu dezintegracije, ampak so kot podaljšek družbenega upora. V modernosti je bila projektna identiteta konstruirana iz civilne družbe.

Nizozemski antropolog Baumann identiteto preučuje in ilustrativno ponazarja kot obliko družbenega trikotnika. Če identiteta v večkulturni družbi pomeni novo razumevanje (pojmovanje, percipiranje) kulture kot dialektičnega in diskurzivnega procesa, potem se tudi teorije razvijajo in predstavljajo v tej luči. Multikulturni družbeni trikotnik pa sestavljajo: človeške pravice (*human rights*), državljanske pravice (*civil rights*) in skupinske pravice (*community rights*).⁸

Tri glavne komponente multikulturnega trikotnika so:

- nacionalna država in njena nacionalna identiteta
- etničnost, etniciteta oziroma etnična identiteta
- religijsko delovanje oziroma verska identiteta.⁹

Baumann pravi, da bi bilo boljše, če bi na družbo gledali kot na elastično prepletanje multiplih identifikacij, kakor da si jo predstavljamo kot *patchwork*, krpanko, sestavljeno iz 5 ali 50 različnih kulturnih skupin.

Praprotnik, ki se ukvarja z identitetami v komunikacijskem prostoru interneta, poudarja, da je “kljub vsem ideološkim diskurzom in mistifikacijam /.../ na-

⁸ Baumann, 1999, 17–28.

⁹ Prav tam.

mreč identiteta ljudi negotova in nepojasnjena. To lahko prikažemo s primerom potepuhov, ki čakata na Godota, ki ga ni od nikoder. Podobno je z identitetami, saj je bistvenega pomena prav ugotovitev, da v vsakdanjem življenju ne živimo nekakšnih fiksnih identitet, ampak doživljamo, kar je tudi v skladu z logiko dinamičnega kontinuiranega življenja, identifikacijo.¹⁰

Vsaka identiteta je navsezadnje identifikacija v kontekstu in v različnih situacijah fleksibilna, imaginarna in inovativna, celo takrat, ko to ne namerava biti. Nikoli ne bomo izvedeli, kaj je pravzaprav identiteta, če jo ne bomo poskusili razrešiti s situacijsko identifikacijo. Nikoli ne bomo razumeli, kaj je kultura, če je ne bomo spremljali v njeni dialektični naravi, logiki nadaljevanja. Ljudje si želimo tovrstne pojave konkretizirati, materializirati. Identiteto in večkulturnost pa je nemogoče razumeti z izključno filozofskim razmišljanjem in kabinetskim raziskovanjem. Sploh pa se vprašajmo, kadar govorimo o državljanih ali nedržavljanih, migrantih, manjšinah, vernikih ali nevernikih: Kdo so manjšine brez večin oziroma kaj so nevidne večinske pravice skozi optiko manjšin?

Avtorji, ki se problema identitete lotevajo z vidika delovanja kolektivnih identitet, kot so politične stranke, družbeni razredi, družbena gibanja, poudarjajo skupinski ali kolektivni karakter identitete v sodobni družbi. Mellucci¹¹ meni, da so individualne in kolektivne identitete samo različni nivoji istega problema. Po njegovem mnenju ni možno govoriti o identiteti enega subjekta brez sklicevanja na družbene korenine te identitete. Situacija splošne fragmentacije in funkcionalne diferenciacije je resnični družbeni kontekst, v katerem se pojavljajo različna družbena gibanja od 60. let do danes. V tem smislu lahko rečemo, da imajo prav tisti avtorji, ki pojav teh gibanj povezujejo s krizo individualnih in kolektivnih identitet.

SUBJEKTIVNOST ETNIČNE IDENTITETE

Tradicionalnemu pojmovanju identitete je dodana še subjektivna komponenta. Po Barthu etnična identiteta nima objektivnega značaja, ker lastnosti, ki jih je treba upoštevati, "niso seštevki objektivnih razlik, temveč tistih, ki jih akterji opredelijo kot pomembne".¹²

¹⁰ Praprotnik, 2003, 53.

¹¹ Mellucci, 1982.

¹² Barth, 1969, 14.

Na splošno identiteta kot osrednji vidik zavesti o sebi, o lastni individualnosti in družbenosti igra vlogo posrednika med posameznikom in družbo.¹³ "Subjektivnost etničnosti" po Barthu je v nasprotju z do sedaj prevladujočim konceptom razlikovanja etnij in etničnih identitet po "objektivnih kulturnih značilnostih".¹⁴ Etnična identiteta nima objektivnega pomena, ker "značilnosti, ki jih je treba upoštevati, niso vsota razlik, temveč tiste, ki jih akterji dojemajo kot pomembne".¹⁵ Glede na to, da etnična identiteta predpostavlja obstoj "drugega" in kot takšna ni sama sebi namen, omogoča prilagajanje družbenih skupin v danem okolju.¹⁶ Identifikacija druge osebe kot člana etnične skupine vključuje skupen kriterij vrednotenj in presojanj. To predpostavlja, kot pravi Barth, da v osnovi "oba igrata isto igro".

Etnična identiteta ni sama sebi namen, ampak mora omogočati prilagajanje družbenih skupin v nekem okolju. Svojevrstno specifičnost etnične identitete vidimo ravno v obstoju "drugega", ki ni zunaj, ampak znotraj samega identitetnega polja. Po eni strani relativizira nacionalno pripadnost, po drugi strani je homogenizator na regionalni ravni. Drugo vprašanje je, kaj takšna identiteta pomeni v vsakdanjem življenju za prebivalce nekega območja. Ti so se nemalokrat zaradi vsiljene izbire "ali – ali" opredelili za tisto identiteto, ki so jo občutili kot primarno ali dominantno v dani situaciji.

Etnična identiteta je tudi pod vplivom etničnih meja, ki se spreminjajo, zato prihaja do odpovedi prejšnji, zamenjave ene identitete z drugo, pa tudi do vključevanja in povezovanja različnih identitet. Kot pravi Simmel: "Apriornost družbenega življenja izhaja iz dejstva, da življenje ni samo in izključno družabno. Posameznika ne določa samo njegova družbenost (članstvo v skupini), temveč tudi dejstvo, da se istočasno nahaja izven različnih družbenih skupin in interakcij. Vemo, da birokrat ni samo birokrat, poslovnež ni samo poslovnež, oficir ni izključno oficir."¹⁷

Osebnosti posameznika ne določa samo njegova skupinska pripadnost, ampak tudi njegove izvensocialne značilnosti: temperament, interesi, talenti, afiniteete ipd. Simmel uvaja koncept "večstranske pripadnosti". Problem družbene

¹³ Strassoldo, Tessarin, 1992.

¹⁴ Barth, 1969.

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ Barth, 1969, 15.

¹⁷ Simmel, 1971.

pripadnosti vidi kot prepletene kroge, ki pomenijo pripadnost različnim družbenim skupinam. Čim večje je število skupin, ki jim posameznik pripada, tem večji je vpliv na njegovo osebnost. To ne pomeni brisanje njegove osebne identitete, ampak vsestranski razvoj osebnosti. Različni družbeni “krogi”, ki jim pripadamo, niso nujno nasprotujoči si, ampak so lahko tudi komplementarni. S tem se odpirajo tudi možnosti za tekmovalnost, konkurenco, spopade ipd.

Na etnično mešanih in obmejnih območjih nastajajo posebne etnične identitete, ki vplivajo druga na drugo. Tudi možnost izbire med različnimi identitetami je neprimerno večja kot v etnično homogenih okoljih. Etnična identiteta je vedno družbeno oblikovana, kajti manifestira se v namernih akcijah in interpretacijah akcij znotraj družbenih odnosov; ni individualen produkt niti ne obstaja neodvisno od družbenega obnašanja ljudi. Vključitev posameznika pa poteka tako na psihološki kot tudi družbeni ravni.

Etnična identiteta vpliva na osebnost oziroma osebno identiteto posameznika. Postavlja ga v družbo in mu daje občutek pripadnosti. Oblikovanje identitete ni nikoli dokončan proces. Lahko rečemo, da je identiteta pravzaprav bolj “proces nastajanja kot stanje bivanja”.¹⁸

Znotraj sodobnega sociološkega diskurza je sam pojem etnične identitete tako kot pojem etnosa ali etničnosti postal izredno priljubljen. Sploh pa v spontani in površni govorici (komunikaciji) pogosto prihaja do “preklapljanja”¹⁹ etnične in nacionalne identitete, ob tem se identiteta običajno pojmuje kot nekaj samoumevnega in stabilnega.

V modernih postindustrijskih družbah, v katerih se rušijo tradicionalne vloge posameznika, se podira tudi trdni, stabilni jaz. Človek postaja čedalje bolj individualizirano bitje, ki se v iskanju samega sebe izgublja v občutkih, da je vse mogoče, s čimer se odpirajo številne možnosti njegove identifikacije. Ravno zaradi te “izbire” postaja identiteta posameznika čedalje bolj nepopolna, delna, razpršena.

VSAKDANJA RUTINA NACIONALNE IDENTITETE

Nacionalna identiteta ravno tako kot etnična ni nekaj preteklega, bolj ali manj preseženega, temveč dokaj prilagodljiva konstrukcija, ki kljub drugačnim napovedim tudi v času globalizacije ni odmrta. Celo nasprotno, ostaja in postaja zelo

¹⁸ Vrcan, 1999, 26.

¹⁹ Več o tem: Knežević Hočevlar, 1999.

pomemben dejavnik v evropski in mednarodni skupnosti, njen vpliv se širi od nacionalne na nadnacionalno raven.²⁰ Nacionalne identitete si ni mogoče več zamišljati skupaj z zastarelimi vzorci, ki jo prikazujejo kot homogeno, poenoteno in s trdnim središčem. Nacionalna identiteta postaja vse bolj hibridna in razpršena, kar pomeni, da terja nove in delno še nepoznane vzorce refleksije.

Po Smithu so današnje nacionalne identitete dosti močnejše in prilagodljivejše. Vznik nacionalizmov v 90. letih pravzaprav ni obrambna reakcijska sila proti globalizaciji, ampak učinek in rezultat globalizacije, ne gre za ozek ekskluzivizem in anahronizem, temveč za pojav, ki je dobil novo funkcijo in osmislitev.

Anderson pravi naslednje: "Realnost je povsem preprosta. Nacionalnost je postala najsplošneje priznana vrednota v političnem življenju naše dobe. Nacionalizmu je uspelo ustvariti trdoživ politični in kulturni imaginarij, ki zmore bolj kot katerakoli druga kolektivna identiteta vplivati na zavest, še zlasti pa na afektivno in impulzivno sfero ljudi, ne da bi se tega nujno zavedali; prva sproža in mobilizira čustva, druga sili k delovanju in akciji".²¹

Britanski sociolog Giddens opozarja na to, da so nacionalne države tudi same hitro spoznale, da se lahko z globalizacijo ne le podaljšajo, temveč tudi okrepijo, nacionalna država se je okrepila in danes posega tudi v sfere, o katerih ni še včeraj nihče sanjal.

Nacionalizem kot vir identitete ne more biti zreduciran na posamično zgodovinsko obdobje, pravi Castells. Če zreduciramo narode in nacionalizem na proces konstrukcije nacionalnih držav, ne moremo pojasniti hkratnega vzpona postmoderne nacionalizma in zatona moderne države.²² Multinacionalna podjetja, ki imajo glavni sedež v izbrani državi, so podvržena državnim regulacijskim mehanizmom. To velja tudi za transnacionalna podjetja, se pravi za podjetja, ki predstavljajo "nevezani kapital v čisti obliki". Po zlomu komunističnih režimov ob koncu 80. let prejšnjega stoletja, je postalo očitno, da je kapitalizem prevzel vlogo hegemonov v svetovnih ekonomskih razmerah.

Empirične raziskave potrjujejo, da so ljudje še vedno močno zavezani ideji nacije. Ameriški socialni psiholog Bilig pravi, da pomeni nacija kljub globalizaciji in evropeizaciji še naprej primarno pozitivno identifikacijsko možnost. Bilig poudarja, da se

²⁰ O nacionalni identiteti v času globalizacije glej: Jurič Pahor, 2003, 9–25.

²¹ Jurič Pahor, 2003, 10–12.

²² Castells, 1997, 31–31.

je nacionalizem iz prvotnega, večinoma nasilnega stanja prelevil v “vsakdanjo rutino”, ki omogoča, da lastnega nacionalizma sploh ne zaznamo več.²³ V moderni državi je nacionalna identiteta pridobila presenetljivo rutinski značaj, skorajda vsepovsod plapolajo nacionalne zastave, s TV-zaslonov pa pobliskavajo tudi siceršnji nacionalni simboli, med katerimi imajo nekateri jasno prepoznavne signalne funkcije. Libanonski pisatelj Maalouf, ki kot svoj knjižni jezik uporablja francoščino, pravi, da se konflikti porajajo tam, kjer ljudje čutijo, da je njihova identiteta ogrožena. In ker v svetu še vedno prevladuje plemensko pojmovanje identitete, je podpihovanje “sovražnosti” lahko nevarno, še posebej če identiteto posameznika enačimo le z njegovo nacionalno pripadnostjo, njegove interese pa le z nacionalnimi interesi.²⁴

SOCIALNA PRIPADNOST IN/ALI IDENTITETNA NEPRIPADNOST

Identiteta in socialna pripadnost sta si vsekakor zelo blizu, včasih se uporabljata tudi kot sinonima. Kot smo že povedali, identiteto lahko razumemo kot osrednji vidik zavesti o samem sebi. Če je identiteta razumljena kot zavest o lastni individualnosti in družbenosti, ta zavest vključuje tudi družbeno skupino, ki ji pripada posameznik. V vsakem primeru ima koncept identitete podobno kot koncept socialne pripadnosti vlogo posrednika med posameznikom in družbo. Zaradi tega identitete ne moremo dojemati izključno na individualni ravni kot subjektivno izkušnjo, temveč kot intersubjektivni element, ki povezuje člane neke družbene skupine. Tudi zaradi tega je pojmovanje identitete in procesov identifikacije nedvomno stičišče različnih disciplin.

Na identitetne vzorce močno vplivajo tudi selitve, tako dejanske kot tudi metaforične. Identiteta posameznika je lahko skupek dobesednih in metaforičnih premikov posameznika. Ko beremo, gledamo televizijo itd., v mislih tudi potujemo; na ta način si oblikujemo identiteto in doživljamo izkušnje o različnih krajih. Ljudem, ki se ne selijo, jezik omogoča potovanja. Diskurz migracijskih identitet se ne nanaša samo na tiste, ki se fizično premikajo, ampak tudi na tiste, ki potujejo z mislimi. Ravno tako predstave in izkušnje o drugih krajih vplivajo na identiteto skupnosti “tukaj in zdaj”.

Skupinska identiteta temelji na skupinsko razpoznavnih znakih, pa naj bodo ti dejanski ali namišljeni. Vedno gre za občutke pripadnosti, zavezanosti, lojalno-

²³ Bilig, 1999.

²⁴ Maalouf, 1999.

sti, ki nastanejo na osnovi skupnega elementa. Deloma gre za družbeno determiniranost, deloma za osebna nagnjenja. Ta sistem odnosov pa ni dan enkrat za vselej, temveč je premakljiv in spremenljiv.²⁵ Procesi konstrukcije in rekonstrukcije kolektivnih identitet so izrazito dinamični in v nobenem primeru niso enosmerni. Jenkins pravi: "Tudi najintimnejša identiteta je rezultat socializirane zavesti in družbene situacije, najbolj kolektivna identiteta pa živi v zavesti posameznikov."²⁶

Po drugi strani se vse pogosteje pojavlja tudi opcija "neidentitete" oziroma "nepripadanja". Po Andersonu je "pripadanje" iluzija in "pripadati" ni nujno.²⁷ Posameznik je vključen v življenje različnih družbenih skupin, ni pa popolnoma integriran v nobeno. Iz takšne situacije izhaja glavni paradoks identitete v sodobni družbi: možnosti izbire postajajo vse širše, položaj posameznika v družbi pa je vse bolj negotov.

Ugotovimo lahko, da je treba o tovrstnih družbenih pojavih in procesih nenehno premišljevat in iskati rešitve. Predvsem moramo navedene identitetne in identifikacijske značilnosti obravnavati tako na lokalni kot tudi na globalni ravni, v kontekstu, ki vključuje in *place in space*.

BIBLIOGRAFIJA

- Baumann, G. (1999): *The Multicultural Riddle. Rethinking National, Ethnic and Religious Identities*. New York, Routledge, London.
- Barth, F. (1969): "Introduction", v: Barth, F., ur., *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organisation of Culture Difference*, George Allen & Unwin, London, 9–38.
- Belay, G. (1996): *The (re)construction and negotiation of cultural identity. Information and Behavior V.*, NJ, Transaction, New Brunswick.
- Berger, P., Luckmann., T. (1988): *Družbena konstrukcija realnosti*, Razprave iz sociologije znanja, Ljubljana.
- Bilig, M. (1999): "Spomin na vsakdanji nacionalizem", v: Nastran Ule, M., ur., *Predsodki in diskriminacije. Izbrane socialno-psihološke študije*. Zbirka Alfa 1/99, Ljubljana, 157–186.
- Castells, M. (1997): *The Power of Identity*, Blackwell, Oxford.

²⁵ Knežević Hočevar, 1999.

²⁶ Jenkins, 1994, 218.

²⁷ Anderson, 1991.

- Jenkins, R. (1997): *Rethinking Ethnicity*, Arguments and Explorations, Sage, London.
- Jurič Pahor, M. (2003): "Nacionalna identiteta v času globalizacije", *Annales* 13/1, 9–28.
- Južnič, S. (1993): *Identiteta*, FDV, Knjižna zbirka Teorija in praksa, Ljubljana.
- Knežević Hočevar, D. (1999): *Družbena razmejevanja v dolini zgornje Kolpe: domačinska zamišljanja nacije in lokalitete*, ZRC SAZU, Ljubljana.
- Mellucci, A. (1982): *L' invenzione del presente. Movimenti, identità, bisogni individuali*, Il Mulino, Bologna.
- Maalouf, A. (1999): *L' identità*, Bompiani, Milano.
- Nastran Ule, M. (2000): *Sodobne identitete v vrtincu diskurzov*, Znanstveno in publicistično središče (Sophia 6), Ljubljana.
- Praprotnik, T. (2003): *Skupnost, identiteta in komunikacija v virtualnih skupnostih*, ISH, Ljubljana.
- Simmel, G. (1971): *On Individuality and Social Forms*, The University of Chicago Press, Chicago.
- Strassoldo, R., Tessarin, N. (1992): *Le radici del localismo*, Reverdito, Trento.
- Vrcan, S. (1999): "Znakovita zbrka oko etničnog", v: Čačić Kumpes, J., ur., *Kultura, etničnost, identitet*, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 15–39.